

Галина Стародубець, Любов Герасимович
Житомир

ПОЛІТИКО-ПРОПАГАНДИВНА РОБОТА ОУН І УПА В 1940-Х РОКАХ: ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ТА НАПРЯМКИ

Важливе місце в діяльності ОУН і УПА, в період її збройного протистояння з радянською тоталітарною системою, займала пропаганда і агітація.

Для проведення ідеологічної та політико-виховної роботи ОУН і УПА мали свої незалежні структури, пропагандистські відділи. В органах пропаганди проводу ОУН у різний час і працювали П. Дужий-Дорош, Й. Позичанюк-Шугай, О. Безпалко-Остап, Л. Гайовська-Рута, Я. Старух-Стяг, а головним ілюстратором повстанських видань був Ніл Хасевич-Бей. Загальне керівництво ідеологічною роботою в ОУН здійснювали її політоргани, а в УПА - штатний апарат.

У сфері пропаганди працювали десятки фахово-освічених працівників - журналістів, видавців, спеціалістів друкарства. Їх зусиллями, за далеко неповними підрахунками у 1944-1950 рр. видано 21 назву газет і журналів, 60 назв брошур і книг, 81 листівку. За документами архіву СБУ було виявлено 34 назви підпільних газет і журналів та більше ста назв книг і брошур [4, с. 150].

УПА та оунівське підпілля мало десятки добре облаштованих друкарень з чималим запасом паперу. Газети, журнали, брошури, листівки друкувалися на американських друкарських педальних машинах, розміщених у схронах на великій (до трьох метрів) глибині. Друковану продукцію таємно вивозили у визначені місця, звідки її забирали кур'єри. Зокрема, журнал «Ідея і чин», редакторами якого були почергово Д. Маївський, М. Прокоп, П. Дужий, а співробітником Й. Позичанюк, виходив накладом 5-10 тис. примірників.

Найвідомішими друкарнями були: ім. С. Петлюри (Крайовий провід ОУН «Захід-Карпати»), ім. К. Савура і у м. Межиріччі (Провід ОУН на Північно-західних українських землях), «Воля народам» (УПА-Захід), ім. Арсенича («Захід-Карпати»), ім. П. Голояда (Крайовий провід «Поділля»), а також друкарні групи УПА «Карпати-Захід», Бережанського, Новосільського та Скала-Подільського надрайонних проводів ОУН на Тернопільщині та інші.

Радянські органи постійно прагнули ліквідувати видавничі осередки УПА та ОУН. У своїх звітах керівництво західноукраїнських областей обов'язково відзначало кількість знешкоджених друкарень. Так у лютому 1945 р. повідомлялося, що у Рівненській області було розгромлено п'ять друкарень, а у Станіславській - чотири й захоплено 16 друкарських машинок, 16 радіостанцій і 9 радіоприймачів.

Повстанські підпільні видання були чи не єдиним джерелом правдивої інформації як для бійців УПА, так і місцевого населення. Вони

користувалися широкою популярністю. «Кожна наша листівка, кожне наше пропагандивно-революційне видання, розповсюджене нами... Це далекобійне стрільно, вистрілене нами в глибокий тил ворога... Дія цього стрільна в пропагандивному відношенні не менш ефективна від дії справжнього динамітного стрільна: кожне наше революційне видання, відчиняючи підсовецьким людям очі на всю злочинність большевицької системи, закликаючи їх до активної боротьби проти большевицьких гнобителів, знищує, так би мовити, живу силу...» - писав у 1945 р. П. Федун-Полтава.

Велике значення на першому етапі протистояння режимові у 1944-1945 рр. надавалося ідеологічній роботі, скерованій на особовий склад Червоної армії і радянських партизан. Уже в жовтні 1943 р., невдовзі після того, як на території Волині і Полісся з'явилися партизанські з'єднання Ковпака, Федорова, Маликова та інші, головне командування видало листівку - звернення «Червоні партизани!». У ній схвалювалася їх боротьба проти німецьких окупантів і в той же час попереджалося, що на зміну одного тоталітарного режиму повертається більшовицький. Вказуючи на голодомор 1932-1933 рр., масові репресії в Україні, командування УПА наголошувало, що «кремлівські імперіалісти такі самі вороги народу, як і берлінські», воно закликала єднатися з народами, які розгортають боротьбу за вільне життя і самостійні національні держави. Листівка була видрукувана в друкарні УПА «Воля народам».

Серед бійців, насамперед українців, розповсюджувалися численні листівки: «За що бореться УПА?», «Лист колгоспників України до ката народів Й. Сталіна», «Пораненому бійцю», «Дорогий брате!», «Брати червоноармійці!» та інші. В останній з них підкреслювалося, що повстанці і вояки Червоної армії: «Сини одного народу і однієї землі. Нас з вами однаково вішали і стріляли гестапівці і сталінські кати... Ми хочемо жити у вільних, приятних самостійних країнах без сталінської терористичної диктатури». Червоноармійців закликали не застосовувати зброю проти повстанців [2, с. 316].

Після закінчення війни, коли війська Червоної армії заповнили землі Західної України і влада намагалася використати їх проти визвольного руху, пропаганда і агітація серед червоноармійців набрала особливо великих масштабів. « Однак, було внесено суттєві зміни у зміст рекомендованих для роботи з червоноармійцями пропагандивних матеріалів. По-перше, рекомендувалося вести пропаганду виключно шептану. Гучних форм поки що не приміювати. Націоналістичну літературу поширювати, але з-під поли. По-друге, менше використовувати мітингову лектику загальнополітичного характеру, натомість посилювати ненависть бійців до командирів, внести агітацію проти війни, зокрема, проти імперіалістичної»[3, с.302] Визначалися основні напрямки пропаганди: викривати сталінський тоталітарний режим, його злочини проти українського та інших народів, доносити правду про важке становище радянського народу, переконувати їх, що все можна змінити шляхом ліквідації режиму. Водночас командування УПА розпорядилося із полоненими червоноармійцями поводитися ввічливо,

проводити з ними політичну роботу, забезпечувати пропагандистською літературою й відпускати до своїх частин.

Важливе місце займала пропаганда серед місцевого населення, спрямована на формування патріотичних почуттів, готовності надати моральну і матеріальну підтримку збройній боротьбі з окупантами. Маючи незрівнянно більші можливості, більшовицько-ідеологічний апарат ще до повного визволення регіону від нацистських окупантів розпочав масовану кампанію обробки свідомості людей і цькування членів ОУН і вояків УПА. «У цій ситуації перед політичною референтурою повстанського підпілля стояло завдання якомога ширше проводити інформаційно-роз'яснювальну роботу серед населення повстанського заплілля, аби втримати його в орбіті свого впливу. Часто, крім таких традиційних форм агітаційно-пропагандистської роботи, як бесіди, збори, організаційна сітка по селах проводила свято Героїв та багато мітингів, ініціювала відзначення свята в честь Т.Шевченка тощо» [3, с.321].

Під час рейдів відділів УПА розповсюджувалися оунівські видання, проводилися мітинги, колективні бесіди з населенням. Водночас велася пропаганда, розрахована на представників інших національностей. Пропагандистський вплив скеровано також на українців східних областей УРСР, видано низку звернень, які розповсюджувалися на Придніпрянщині. Збройне підпілля розгорнуло кампанію допомоги українцям зі сходу, закликала населення регіону поділитися продовольством. Водночас розповсюдило серед придніпрянців видане величезним накладом «Слово до братів українців», в якому роз'яснено причини голоду як наслідок панування антинародного режиму, а також відозви «Всі на допомогу голодуючим братам-українцям», «До української молоді східної України» та інші [4, с. 154].

Пропагандисти відділу Головного командування УПА організували низку акцій, спрямованих представників різних націй в СРСР: росіян, білорусів, грузинів та інших. У зверненнях до них містилися заклики до спільної боротьби за розвал СРСР і побудову національних самостійних держав. Зверталася увага і на військовиків тих національностей, яких чимало служило в частинах НКВС, НКДБ, Червоної армії, та дислокувалися в Західній Україні. Акцентували на національних проблемах, брутальному ставленні до цілих народів, наочним прикладом чого були масові депортації чеченців, кримських татар, калмиків, інгушів та інших.

Відчутного удару по тоталітаризму завдали великі політичні акції ОУН і УПА. Однією з них була операція з метою зірвати вибори 1946 р. до Верховної Ради СРСР. Незважаючи на труднощі, ОУН і УПА на зламі 1945-1946 років розгорнули широку пропагандистську роботу. Було видано кілька листівок, зокрема «Україна проти сталінських виборів», відозва ОУН «Українці!». Були проголошені заклики, для використання їх у листівках: «Сталінські вибори - це глум над демократією! Геть такі вибори! Ні один не йдемо до виборів!», «Шляхом повного бойкоту перетворім день виборів у всенародний протест проти поневолення України кремлівськими

імперіалістами!», «Хто голосуватиме за сталінських депутатів, той допомагає поневолювати Україну!». Окремі заклики звернено до селян, колгоспників, робітників, інтелігенції, української молоді, червоноармійців, переселенців з Польщі.

Набула розголосу шкільна акція збройного підпілля 1947 р., спрямована проти набору школярів до ФЗУ на сході, залучення їх в комсомольські, піонерські організації, проти політизації та русифікації шкіл. З цією метою видано велику кількість листівок, зокрема «Слово до учителів, братів із східних областей України», яких чимало надіслано до західного регіону. Зокрема вчителям і директорам шкіл наказували: не використовувати на уроках читанки і вірші, які прославляють Сталіна та радянську владу, вивчати лише українські народні пісні, припинити атеїстичну пропаганду, не допускати створення комсомольських та піонерських організацій, а отже, виховувати патріотів України. Водночас попереджали про сувору відповідальність за недотримання цих вимог. Того року лише на Львівщині органам МДБ вдалося викрити шість молодіжних націоналістичних організацій в середніх школах, які виготовляли й розповсюджували антирадянські листівки та здійснили кілька терористичних акцій.

Активною агітацією та виданням численних листівок, бюлетенів пропаганди та інформації ОУН супроводжувалася акція проти колективізації 1947-1949 рр. У листівці «Українські селяни!» висловлено заклик: «Не вступайте до колгоспів, хоч би як скаженів і що не робив ворог! Знайте одне: Сибір - це каторга і голод для частини людей, колгоспи - це каторга, голод і смерть для всіх!». У листівці «Геть сталінські колгоспи!», розповсюдженій на Волині, розповідалося про голод 1932-1933 рр., стверджувалося, що колгоспна система безперспективна, що селянин має право на власну землю. В іншій листівці 1949 р. відзначалося: «УПА і революційне підпілля широко підтримують західноукраїнське селянство в його боротьбі проти більшовицької колективізаційної акції. Саме завдяки цій підтримці західноукраїнське селянство до сьогодні ще не сколективізоване» [2, с. 189].

Отже, справедливим буде зазначити, що агітаційно-пропагандистська робота ОУН і УПА, яка велася впродовж 1940-х років, була дієвим засобом антирадянської боротьби який ефективно доповнював збройну.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Мірчук П. Українська Повстанська Армія. 1942-1952. Документи і матеріали / Мірчук П. - Львів. - 1991. - 319 с .
2. Сеньків М. Західноукраїнське село: насильницька колективізація (40 - поч. 50-х рр. ХХ ст.) / Сеньків М. - Львів. - 2002. - 292 с.
3. Стародубець Г. Генеза українського повстанського запілля. / Галина Стародубець – Тернопіль, 2008. – 464с.
4. Шанковський Л. Українська Повстанча Армія. Історія українського війська. 1917-1995 / Шанковський Л. - Львів. - 1996. - 359 с.

